

Milka Badjura 1902-1992

Pravzaprav je bila pokojna Milka Badjura, filmska montažerka in ustvarjalca in – da – tudi človek, ki je zaznamoval s svojim osebnim delom pionirske temelje slovenskega filma in poleg drugih tudi moje osebno delo, zelo posebna, velikokrat niti najmanj enostavna in odločno nesprejemljiva za mnoge ideje, ki so se dotikale njenega in dela njenega pokojnega moža Metoda. Vzrok za to, velikokrat skrajno občutljivost in nezaupanje, celo malenkosti, zaradi katerih je trmoglavo odklanjala vrsto sprememb pri nekoč jasno začrtanih ciljih njenih predstav, je najbrže ležal v grenkobi, s kakršno je v svoj spomin zapisovala razočaranja, ki so bila prav gotovo povezana tudi s tisto bridko odgovornostjo izkušenj, ki jih prinaša vsako pionirsko delo, naj bo še tako izjemno.

Prav gotovo sta Badjurova že v prvem desetletju organizirane, povojne filmske produkcije naredila nekaj kratkih filmov, ki so ključno odkrivali slovensko zemljo, slikovi-

nosti njenih vedut in očarljivo domaćnost zapisov, ki so pravzaprav izhajali iz dokumentarnega opusa njenih začetnih del, torej ob negovanju vrstni, ki je bila naši domovini takrat in je najbrž tudi še dandanes dokaj tuja. Njune podobe so ohranjeni dokument časa, ki nam ponuja dragoceno pričevanje o začetkih slovenskega filma.

Najbrž ni naključje, da že v naslovu njenega prvega celovečerca nastopa Triglav s svojimi strminami in se tako plašno vključuje v sanje, ki so pravzaprav spremljale Badjurove vse do smrti: v tem imenu je jasno začrtana nedosegljivost vrha, ki se vzpenja ned nami vsemi, podobno velikim željam, kakor bi to iskanje velikih ciljev pomenilo nekakšno zavezanost izjemnemu in nadosežnemu... V tem oziru sta oba Badjurova pripadala poeziji: bila sta pesnika v tistem smislu, v katerem ga Francozi imenujejo »učitelja upanja«, ki ustvarja »s pogledom, uprtim v prihodnost«!

Za zakonca Badjura je bila doba po osvoboditvi polna grenkih izkušenj. Meni je izjemno pokončna in zanesljiva sodelavka, kakršna je Milka vedno bila, neštetokrat potožila o zapletih z Badjurovo klišarno, o razlastitvi: za njuno vestno pomoč OF so ju kaznovali tako, da sta skoraj ubožala, in na koncu vseh teh krivic je obnovljala vedno tlečo bolečino, ki se je dotikala nju-

nih izkušenj s predlogi o Zlatorogu, ki sem ga tudi sam, kot eden mnogih, spreminjal v scenarij v daljnih sedemdesetih letih. In vendar je morda ravno tedanje Milkino odklonilno stališče ob moji predelavi povzročilo, da sem se umaknil, ker nikakor nisem hotel posegati v sorazmerno šibko – to si moramo priznati – oblikovano idejo Metodovega Zlatoroga, ki ga Milka ni želela kritično ocenjevati. V tistih letih sem skušal s pomočjo knjig Nika Kureta in z Makarovičevimi razglabljanji o Zlatorogu dopolniti motiv pravljice o Zlatorogu, ki je morda tlela v mnogih naših prednikih in ljudeh, ki so doraščali na pol skriti v Trenti, pod stenami Triglava, po katerih je Metod, tako je vsaj ponavljala Milka, že od svojega otroštva hrepenel kot po nekakšnem slovenskem mitu. Hrepenenje ljudi v tej stisnjeni dolini, na prepihu poti, ob prehodu iz Italije in Avstrije med naše prekrasne gore, to hrepenenje po pravljicinih višavah je zaznamovalo Badjurov zapis o Zlatorogu, ki ga je oblikoval že Baumbach in kateremu sem se skušal oddolžiti tudi sam. Brez uspeha, to velja tako zame kot za Franceta Kosmača, Cirila Kosmača, Františka Čapa, menda tudi Mateja Bora in kaj vem koga še vse: ustreči sanjam Badjurovih ni bilo lahko!

To je bil, na kratko, grenkejši del mojih izkušenj z Badjurovimi. Ampak za povračilo: kolikšna delavnost, neutrudljiva pridnost, cenjenje vzornega reda in sistema, ki ga je Milka z železno roko vodila vsaj tam, kjer ga je lahko sama določala: v svojih montažnih nalogah. V to delo je bila vedno vtkana njena žlahtna vestnost, ki se je družila z veseljem, da lahko komu pomaga, ga vodi, mu odkriva zakone montaže in zvoka: prav res. Stroj s trakovi, ki jih je razporejal po montažnih mizah, je bil zanjo nekakšna igračka, ki jo je zanesljivo uporabljala, v sozvočju z njo ustvarjala, vzgajala, vodila vse svoje sodelavce in v nenehnem kontaktu z njo tudi izgorevala. In pri montaži je sedela vedno v rokavicah, ki jih je v mali torbici nosila vedno s seboj: dostojna obzirnost, ki sem jo zaman iskal v drugih jugoslovanskih studiih, kamor me je delo velikokrat vodilo.

To izredno skromno, pa nič manj ponosno in mično gospo, ki sem jo spoznaval v šestdesetih in sedemdesetih letih ob montažnih nalogah, bom vedno videl pred seboj v dušljivem polmraku montažne mize z njenim zaupljivim govorom v odtentkih grenkobe, ki so od časa do časa privreli iz nje: to so bili vendar časi, ko niti približno nismo slutili, da se bo Slovenija kdaj osamosvojila. V zanesljivosti njene pomoči, v vseh odtentkih pasti, ki jih je preživljala skupaj z nami, je bilo nekaj zanesljive dobrohotnosti, ki jo je v naš film prinašal morda samo še scenograf Matul. Tudi pri njem sem začel asistentske obveznosti, ki so me spoznavale, kakor delo z Milko, s filmom: kakšna avantura, očarljiva, a tudi zelo nevarna. Oblikovanje usod fiktivnih ljudi tako vstopa v tvoje življenje, oblikuje tvoj slednji premislek: občutiš nekakšno opojenost z delom in s tem, čemur pravijo Francozi »vocation«. Nekakšen občutek strasti in lakote obenem, ki te premika po teh groznih poteh odločitev in mnenj, ki jih naša kritiška elita tako hitro in lahkoverno razdeljuje. Kakor mi je nekoč rekel Losey v Beogradu: »Filmski načrti so stalna bolečina vsakega ustvarjalca. Čim manj jih priznajte, lažje boste živeli!«

V tej, tolikanj kruti slovenski srejni vidim vsesplošno revščino preteklosti. Večino naših političnih voditeljev zaznamuje otroška obsedenost posedovanja predmetov, ki so statusni simbol hitrega, življenjskega uspeha. Grenkobo revne provenience naših ljudi vidim v tej hipni in utrujajoči nenasitnosti, ki jo pogojuje občutek oblasti, ki je, po Voltairu, ena najhujših strasti, ki pogublja tiste, ki merijo uspešnost svojega dela z amplitudami življenja, ki jih določajo drugi.

In kje so manj zanesljivi kot prav med malimi Slovenci: naloge svoje lastne državnosti šele odkrivajo. Med ljudi, ki so izgorevali zaradi prepleto vseh teh potez neobvladljive oblasti, ki odloča o vsem, tudi o umetnosti, sodi Milka Badjura: izjemen sodelavec, visoko kreativna sooblikovalka slovenskega filma, katerega sanje je napovedovalo njeno življenje in katerega zanesljivo prihodnost napoveduje njeno delo!

MATJAŽ KLOPČIČ